

kıssa ve menkıbelerin, çeşitli ilimlerle ilgili tarif ve bilgilerin, hitabe ve nutukların bulunduğu örnekler de görülmektedir. *Münşeât-ı Azîziyye*, Hz. Peygamber ve ilk halifelerin mektuplarıyla başlamakta; Râgıb Paşa'nın eserinde İslâm tarihinden bazı olaylar, Mekte ve Tâif'in fethine dair pasajlar; Âlî Mustafa'nın münşeâtında Resûl-i Ekrem'in sîreti hakkında bilgiler, meşâyih'in vasıfları, vezirlerle bazı meslek erbabının özellikleri yer almaktadır. Abdülhalim Efendi'nin mecmuasında bazı âlim ve şairler tanıtılmakta, Âlî'nin münşeâtında müsikîyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Tâcizâde Câfer Çelebi'ye atfedilen eserde Sultan Cem kıssasına yer verilmekte, Nergisi bazı cami, saray, çeşme vakfiyelerini aktarmaktadır. Bu örnekler münşeâtların muhteva çeşitliliğini göstermektedir. Derleyeni tarafından farklı adlar konulmuş olsa da bu mecmuaların çoğu derleyicisinin ismiyle anılmıştır. Nitekim Feridun Bey'in *Münşeâtü's-selâtin'i Feridun Bey Münşeati*, Hâfız İsmâil Müşfik Efendi'nin eseri *Münşeât-ı Müşfikîyye (Müşfiknâme)* adıyla anılmaktadır.

Tanzimat'tan sonra orta öğretim kurumlarında usûl-i kitâbet ve inşâ adıyla bir ders konulmasının ardından bu ders için hazırlanan ve sadece yazı kurallarıyla örnek metinlere yer verilen *İnşâ-yı Cedîd* gibi kitaplara ise daha çok inşâ mecmuaları / kitapları denilmiştir. Ancak eskiden olduğu gibi bu dönemde de inşâ ve münşeât kelimelerinin birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Klasik münşeât mecmualarının Fâtih Sultan Mehmed devrine ait en eski örneği olan, Yahyâ b. Mehmed el-Kâtib'in 1479'da kaleme aldığı *Menâhicü'l-inşâ* bu adlandırmanın eski bir uygulamasıdır (nşr. Şinasi Tekin, Boston 1971). Aslında birer münşeât sayılan Sarı Abdullah Efendi'nin eseri *Düstûrü'l-inşâ* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3360), Darendeli Hayret Efendi'ninki *İnşâ-yı Hayret (Riyâzü'l-kütübâ ve hüvâzü'l-üdebâ*, Bulak 1242) ismini taşıırken Ahmed Râsim'in inşâ kitabı *İlâveli Hazîne-i Mekâtîp yâhud Mükemmel Münşeât* (İstanbul 1318), Fâik Reşad'ın eseri *Amelî ve Nazarî Ta'lîm-i Kitâbet yâhud Mükemmel İnşâ* (İstanbul 1313) adıyla anılmaktadır. Seyfettin Özege'nin *Katalog*'unda mevcut basılmış inşâ (II, 731-732) ve münşeât (III, 1263-1265) mecmualarının listesi gözden geçirildiğinde bu uygulamanın zengin örnekleriyle karşılaşılır.

Münşeâtlar tâlimî (didaktik), tarihî ve edebî olarak üç kısımda ele alınmakla birlikte Arapça, Farsça veya Türkçe oluşları, der-

leyeninin bilinip bilinmemesi, toplanış veya telif edilişleri gibi özellikler de göz önüne alınarak çeşitli şekillerde tasnif edilmiştir (Halil İbrahim Haksever'in kapsamlı tasnifinden başka [*Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeati*, doktora tezi, 1995, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü], s. 195-260) Ağâh Sırrı Levend ve Orhan Şaik Gökyay'ın gruplandırılmaları için bk. bibl.). Ancak genel bir yaklaşımla münşeâtları altı grupta ele almak mümkündür.

1. Resmî mektup ve yazışma usullerini öğreten ve bunlara ait temsilî örnekleri yahut gerçek yazışma metinlerini ihtiva edenler. Selçuklular devrinde Anadolu'da ortaya konan ve resmî dilin Farsça olması sebebiyle bu dille kaleme alınmış olan münşeâtların çoğu bu özelliktedir (geniş bilgi için bk. Köymen, bibl.). Adını risâle / mektup kelimesinden alan ve sadece ek-sik bir nüshası bilinen (Manisa İl Halk Ktp., Murâdiye, nr. 1856/3, vr. 113^b-121^b) Ahmed-i Dâî'nin *Teressül*'ü gibi ilk Türkçe örnekler de bu niteliktedir. Bu türe Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Esad Efendi, nr. 3292, 3326) münşeâtlar da örnek gösterilebilir. İ. Çetin Derdiyok'un üzerinde bir doktora çalışması gerçekleştirdiği XV. yüzyıl şairlerinden Mesihî'nin *Gül-i Sadberk*'inde ise (1994, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) inşâ tekniği hakkında bilgi verildikten sonra bunlara uygun 100 temsilî örnek yazılmıştır. Bu tarz eserler dil bilgisi, inşâ ve üslûp bilgileri, özellikle diplomatik ilminde kullanılan hitap cümleleri, elkâb, unvanlar, manzum ve mensur ibareler, mukaddime ve hâtîmeler gibi konularda verilen mâlûmat bakımından önemlidir.

2. Feridun Bey'in *Münşeâtü's-selâtin*'i gibi sadece resmî mektup ve yazışma metinlerini derleyenler. Bunlardan nâme-i hü-mâyun, hatt-ı hü-mâyun, buyruldu, ilâm ve telhisler gibi tek bir belge türüne ait metinleri toplayanlar da münşeât mecmuası oldukları halde *Hatt-ı Hü-mâyun Mecmuası* (İÜ Ktp., TY, nr. 6094, 6110), *Telhis Mecmuası* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3363), *İlâmât Mecmuası* (İÜ Ktp., TY, nr. 9267, 9268) şeklinde de anılır. Tâcizâde Sâdî Çelebi (nşr. Necati Lûgal – Adnan Erzi, İstanbul 1956), Kınalızâde Ali Efendi (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3300, 3314) ve Şeyhülislâm Çelebizâde Âsim Efendi (İstanbul 1286) gibi isimlerin kaleme aldığı eserler de bu niteliktedir. *Fâtih Devrine Ait Münşeât Mecmuası* da (İstanbul 1956) bu gruba girer. Bu eserlerin değeri, kâtip ve münşîlere gerçek ör-

nekler göstermesi yanında tarihî konular-da verilen bilgilerden gelmektedir.

3. Lâmiî Çelebi'nin *Münşeât-ı Mekâtîb*'i gibi (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3316) çoğunlukla şair ve edebiyatçıların kaleminden çıkmış hususi ve sanatkârane örnekleri bir araya getirenler. Bu münşe-atların bir kısmını bizzat müellifleri, bir kısmını da başkaları tertip etmiştir. Bunlar arasında Doğu Türkçesi ile yazılmış tek eser olan Ali Şîr Nevâî'nin *Münşeât*'ının ayrı bir yeri vardır (Bakü 1926; Ayşehan Deniz Abik eser üzerinde bir doktora tezi hazırlamıştır; 1993, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Fuzûlî (nşr. Abdülkadir Karahan, İstanbul 1948), Âlî Mustafa Efendi, Veysî (İstanbul 1286), Nergisi (Halil İbrahim Haksever, *Eski Türk Edebiyatında Münşeâtlar ve Nergisi'nin Münşeati* adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır, 1995, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Nâbî, Nefî ve Kânî (Dilek Batıslâm *Kânî'nin Mensur Letâifnâme-si ve Hezliyyatı* adıyla bir doktora tezi hazırlamıştır, 1977, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) gibi divan şairlerinin münşeâtları bu grupta yer alır. Birkaç şairin mektuplarını bir araya getiren mecmualara ise Şeyh Mahmûd b. Edhem'in 1491'de kaleme aldığı *Mecmûatü'l-münşeât* örnek gösterilebilir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3324). Bunlarda sanatkârla ilgili olarak diğer kaynaklarda rastlanamayacak değerli bilgiler mevcuttur.

4. Bazı edebiyatçıların kendi yazılarına da yer vererek derledikleri resmî-hususî, eski-yeni mektup ve yazışmalarla beğenilen nesirleri içine alan mecmuaları. Bunların en tanınmışlarından biri Refik ve Tefîk (Çaylak) beylerin *Letâif-i İnşâ* adlı kitabıdır (I-II, İstanbul 1281-1282). Âkîf Paşa'nın *Münşeât-ı el-Hâc Âkîf Efendi ve Divançe'si* (İstanbul 1259), Mahmud Celâleddin Paşa'nın *Münşeât*'ı (İstanbul 1312) ve *Münşeât-ı Şeyh Vafî* de (İstanbul 1316) bunlardandır. Bu eserlerde Tanzimat'la birlikte Batı tesirine açılan yazı dilinde ortaya çıkan değişiklikleri ve konu farklılıklarını görmek mümkündür.

5. Mehmed Fuad'ın *Rehber-i Kitâbet-i Osmâniyye yâhud Mükemmel Münşeât*'i gibi (İstanbul 1327) Tanzimat'tan sonra mekteplerde okutulan inşâ dersi için hazırlanmış her çeşit yazışmayı öğreten ders kitapları. Bunlar farklı isimler taşısa da bir kısmının "münşeât" kelimesinin de içinde bulunduğu adlarla anıldığı görülmektedir. Mihrî'nin (Mihran Apıkyan) *Tatbîkât-ı Münşeât*'i ise (İstanbul 1306) bu tür

MÜNŞEAT

eserlerin pratiğe dönük olduğunu daha adında ortaya koymaktadır. Sahaf el-Hâc Nûri Efendi'nin derlediği ve devrin padişahı Sultan Abdülaziz'e ithafen *Münşeât-ı Aziziyye fi âsâr-ı Osmâniyye* adını verdiği iki ciltlik eseriyle (I, İstanbul 1292; II, 1286) Manastırlı Mehmed Rifat'ın *Nüzhetü'l-Münşeât* (İstanbul 1285) ve *Zübdetü'l-Münşeât*'i (İstanbul 1300) bu grupta zikredilmesi gereken eserlerdir.

6. Şair Zaîfî Pîr Mehmed'in *Münşeât-ı Mevlânâ Zaîfî'si* gibi çoğu aynı kişinin divanı ile bir arada bulunan (TSMK, Revan Köşkü, nr. 822, vr. 184^b-194^b, müellif hattı) belirli sayıdaki mektuplardan ibaret eserler. Bunlara Ebûbekir Rifat'ın, oğlu tarafından neşredilen *Münşeât ve Dîvân-ı Rif'at Efendi* ile (Bulak 1254) Trabzonlu Emin Hilmi Efendi'nin *Divan ve Münşeât*'ı (Trabzon 1293), Ziver Paşa'nın *Âsâr-ı Ziver Paşa Divan ve Münşeât*'ı (Bursa 1313) gibi örnekleri de ilâve etmek gerekir.

Münşeâtlar öncelikle edebiyat ve tarih çalışmaları bakımından kaynak eser niteliği taşımaktadır. Ancak münşeât kelimesi özellikle Tanzimat'tan sonra yazışma şekillerini öğreten ders kitaplarına ad olmaya başlayınca hukuk ve askerlik gibi alanlarda yapılacak yazışmaların kural ve örneklerini içine alan kitaplar için de bu isim kullanılmıştır. Muhyiddin Bey'in *Münşeât ve Muâmelât-ı Askeriyye* (Edirne 1308), Türkzâde Hâfız Mehmed Ziyâeddin'in *Münşeât ve Muâmelât-ı Umûmiyye yâ-hud Mükemmel ve Mufasssal İnşâ-yı Mülki ve Askerî* ile (İstanbul 1314) Hasan Hıfzı'nın *Münşeât-ı Hukûk* (İstanbul 1300) ve Abdülhad Nûri'nin *Münşeât-ı Kavânin* (İstanbul 1305) gibi belli bir alana ait yazışma kural ve örneklerini toplayan mecmualar bu tip eserlere örnektir. Ahmed Erib'in *Hanımlara Münşeât*'i ise (İstanbul 1309) daha farklı bir çalışmadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *Mevzûâtü'l-ulûm*, I, 250-255; *Keşfü'z-zunûn*, I, 181; II, 1860-1861; Diyarbekirli Said Paşa, *Mizânü'l-edeb*, İstanbul 1305, s. 219-240; Yahyâ b. Mehmed el-Kâtib, *Menâhicü'l-inşâ* (nşr. Şinasi Tekin), Roxbury 1971, s. 5-17; Osman Turan, *Türkiye Selçukluların Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1958, s. 22-24; Özege, *Katalog*, II, 731-732; III, 1263-1265, 1342; V, 2134; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri I: Belâgat*, Ankara 1980, s. 46-54; İsmail E. Erünsal, *The Life and Works of Tacî-zâde Ca'fer Çelebi, with a Critical Edition of his Divân*, İstanbul 1983, s. LXV-LXIX; Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1984, I, 113-116; Bekir Küçüköğlü, "Münşeât Mecmualarının Osmanlı Diplomatîği Bakımından Ehemmiyeti", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatîk Semineri: 30 Nisan - 2 Mayıs 1986 Bildiriler*, İstanbul 1988, s. 169-176; Mübahat S. Küçüköğlü, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatîk)*, İstanbul 1994, s. 100, 160, 174-175, 221-222; a.mlf., "Mektup", *DİA*, XXIX, 18-21; İ. Çetin Derdiyok, "Osmanlı Devrinde Mektup Yazma Geleneği", *Osmanlı*, Ankara 1999, IX, 731-733; Muhammed Hânî, "Münşeât", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enüşe), Tahran 1381 hş., II, 1278-1279; Mehmed Altay Köymen, "Selçuklu Devri Kaynaklarına Dair Araştırmalar I: Büyük Selçuklu İmparatorluğu Devrine Ait Münşeât Mecmuaları", *DTCFD*, VIII/4 (1951), s. 538-648; Müeyyed Sâbitî, "Nâme-hâ-yı Târîhî", *Ferheng-i İrân-zemîn*, V, Tahran 1336, s. 16-22; Feriye Abdullah Tansel, "Türk Edebiyatında Mektup", *Tercüme*, XVI/77-80, Ankara 1964, s. 386-390; Orhan Şaik Gökyay, "Tanzimat Dönemine Değin Mektup", *TDL*, sy. 274 (1974), s. 17-19; Kemal Demiryay, "Tanzimattan Günümüze Değin Mektup", a.e., sy. 274 (1974), s. 88-96; İbrahim Kutluk, "Münşeâtlar ve Günümüze Dek Gelen Mektup Betikleri Üzerine", a.e., sy. 274 (1974), s. 367-378; V. L. Ménage, "The Gül-i Sad-Berg of Mesîhi", *Osm.Ar.*, VII-VIII (1988), s. 11-32; Halil İnalıc, "Sikâyet Hakkı: 'Arz-ı Hâl ve 'Arz-ı Mazhar'lar", a.e., VII-VIII (1988), s. 33-54; a.mlf., "Reis-ül-Küttâb", *İA*, IX, 677-680; Christine Woodhead, "Ottoman İnşa and Art of Letter-Writing: Influences upon the Career of the Nişancı and Prose Stylist Okçuzade (d. 1630)", *Osm.Ar.*, VII-VIII (1988), s. 143-159; Halil İbrahim Haksever, "Münşeât Mecmuaları ve Edebiyat Tarihimiz İçin Önemi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 1, Afyon 1998, s. 73-86; a.mlf., "Münşeât Mecmualarında 'Sebeb-i Te'lif'", a.e., sy. 3 (1999), s. 55-64; Pakalın, II, 620; Dihhudâ,

Luğatnâme (Muîn), XIII, 19117; M. Tayyib Gökilgin, "Nişancı", *İA*, IX, 301; Ömer Faruk Akün, "Sarı Abdullah", a.e., X, 218; a.mlf., "Âli Mustafa Efendi", *DİA*, II, 420; H. R. Roemer, "İnşâ", *El²* (İng.), III, 1241-1244; Jürgen Paul, "Enşâ", *Elr.*, VIII, 455-457; Günay Kut, "Ahmed-i Dâî", *DİA*, II, 57; Celia J. Kerslake, "Celâlzâde Mustafa Çelebi", a.e., VII, 260-261; Mustafa Uzun, "İnşâ", a.e., XXII, 338-339; M. Orhan Okay, "Mektup", a.e., XXIX, 17-18; Reşat Öngören, "Mektup", a.e., XXIX, 21-23; Mine Mengi, "Mesîhi", a.e., XXIX, 313.

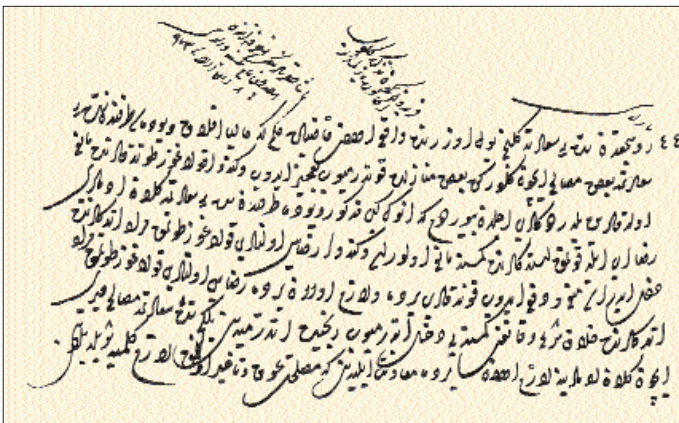
MUSTAFA UZUN

MÜNŞEÂTÜ'S-SELÂTİN

(منشآت السلاطين)

Feridun Ahmed Bey'in
(ö. 991/1583)hükümdar mektupları ile
ferman, berat, fetihnâme vb.
sûretlerini topladığı eseri.

Uzun yıllar Osmanlı bürokrasisinde görev yapan ve önemli memuriyetlerde bulunan Feridun Ahmed Bey'in en dikkat çekici çalışması olan eser münşeât türünün alanındaki en büyük derlemesidir. Kitabın adı ebced hesabıyla telifinin sona erdiği 982 (1574) yılına tekabül eder. Müellif bu derlemeyi niçin yaptığını eserin başında uzun uzadıya anlatır. Öncelikle belâgat, inşâ ve kitâbetin öneminden, kalem sahiplerinin daima hükümdar iltifatlarına mazhar olduğundan söz edip saltanatın kılıcsız, kılıç ehlinin de kitapsız şekillenemeyeceğini söyler ve Süleyman peygamberin kâtibi Âsaf b. Berahyâ'yı örnek gösterir. Hz. Peygamber'in kitâbeti kılıça karşılaştırdığını ve kalemî üstün tuttuğunu, kendisinin de muhtasaran topladığı resmî yazıları bir şükran olarak padişaha sunmak istediğini belirtir. Ona göre daha önceki reisülküttâbların *Dîvân-ı Hümayun*'dan çıkan ferman sûretlerini yazmada ihmal göstermeleri bu önemli yazıların zamanla unutulmasına yol açmış ve devlet işlerinde ciddi problemler ortaya çıkmıştır. Müellif, söz konusu karışıklıklara son vermek için kendi reisülküttâblığı zamanında bir müsvedde defteri oluşturulduğunu ve padişah fermanlarının buraya kaydedildiğini söyler. Bununla beraber Osmanlı padişahlarının mektuplarının, bunlara gelen cevapların, fetihnâme ve zafernâmelerin *Dîvân-ı Hümayun* ve nişancı kayıtlarında bulunmamasının da büyük kayıp olduğuna işaret eder. Zira, "Sultanların sözleri sözlerin sultanıdır", dolayısıyla bu değerli yazıların unutulup gitmesine göz yummamak gerekir. Buna bağlı olarak münşilerin çalışmaları da kaybolmakta, ayrıca her asrın hususi ifade tarzına göre eski ibarelerle

Feridun
Ahmet Bey'den
gelen
tezkireye
göre yazılmış
bir hüküm
(BA, MD, nr. 5,
s. 184, bk. 449)